

Gyere, súgok Neked egy Titkot ...
„pillanatképek” a soproni húsvéti szokásokból

Tanár / diák segédlet

Bevezetés (1. dia)

Gyere, súgok Neked egy Titkot ... Húsvét lesz holnap után ... Húsvét ... a keresztények legősibb ünnepe. Tudom, tudom ... a karácsony sokak által kedveltebb, hangulatosabb, mint a húsvét; mégis a húsvét Jézus életének egyik - kétségtelenül legjelentősebb - mozzanatát üli meg.

Na de, hogyan ünnepeltek anno a soproniak? Milyen húsvéti szokásokat tartottak?

Április 12. – Mindig? avagy hogyan számolhatjuk ki a húsvét időpontját (2. dia)

A húsvét Jézus Krisztus kereszthalálának és feltámadásának emlékünnepe. Változó időpontú vallási ünnep. A karácsonnyal ellentétben, amelyet mindig december 25-én ünneplünk, a húsvét március 22. és április 25. között évente változtatja helyét a naptárban. Hozzá igazodik a többi változó időpontú ünnep is pl. a pünkösd, a Szentháromság vasárnapja és az Úr napja. A húsvét időpontjának ingadozása azzal függ össze, hogy az ünnep zsidó eredetű, a zsidók pedig holdévben számolták az időt. A római katolikus húsvét mindig a tavaszi napéjegyenlőség utáni holdtöltét követő vasárnap van.

Vajon mi segített a soproniaknak a húsvét időpontjának a meghatározásában? (3. dia)

Wolfgang Huber nürnbergi nyomdász 1509. évi falinaptárának - melynek egyetlen ismert példánya Sopronban található - bevezetőjében közre adja a változó ünnepekre vonatkozó adatokat is. Mennyi idő telik el Karácsonytól az „urak”, azaz a papok farsangi éjszakájáig (= húshagyó kedd előtti vasárnap); mennyi február 2-től húshagyó keddig, mikor vannak a legfontosabb változó ünnepek pl. a húsvét.

A Sopronban fennmaradt német nyelvű naptár, nem öröknaptár kimondottan az 1509. évre készült. A naptár szerkesztője Georg Tannstetter von Rain (1482–1535) matematikus, asztronómus és asztrológus, aki a bécsi egyetem professzora, dékánja, majd rektora volt. A naptár csillagászati adatai ezért Bécshez vannak igazítva. Ez azonban a soproniaknak is

megfelelt. A naptár nemcsak az időszámítás eszköze volt, hanem a csillagászati jelenségekkel összefüggő babonákban és hiedelmekben élő középkori ember életrendjét is megszabta.

A naptár bevezetőjéből megismerhetjük a változó ünnepek időpontját, amit január 6-án a híveknek is kihirdettek a templomban, hogy mindenki megismerhesse azokat.

Mit jelent a szó: Húsvét? (4. dia)

A magyar húsvét szó kiválóan utal az ünnep egyik nagyon lényeges mozzanatára, a 40 napos böjt végére. A húsvét az a nap, amikor a nagyböjt lezárul és az emberek húst ehetnek, régiesen szólva: húst vehetnek magukhoz.

Csak két nap? (4. dia)

A húsvéti ünnepkör szélesebb a húsvét vasárnap és a húsvét hétfő kettős ünnepénél. Magába foglalja a húsvét előtti és utáni hetet.

A húsvéti ünnepkörhöz tartozó szokások (5. dia)

A nagyböjt virágvasárnaptól húsvétig terjedő utolsó hetét évszázadok óta nagyhétnek nevezi a magyar nép. Nevezetes napjai: a nagycsütörtök, a nagypéntek és nagyszombat. Jellemző nagyheti munka a nagy krumplik reményében végzett krumplivetés. A nagyhét a természet újjászületésének időszaka, következésképp az emberi környezet megújulására és tisztítására is ragyogó alkalom. (Nem hiába ekkor mosnak ablakot és végeznek tavaszi nagytakarítást a házi asszonyok. ☺) A parasztgazdák a nagyhéten igyekeztek rendbe tenni portájukat. A faluközösségek szintén a nagyhéten végezték a közmunkák jelentős részét, például a határbeli utak javítását, a közutak tisztítását, az árkok újraásását.

A nagycsütörtöki, régiesebben a zöldcsütörtöki nagymise glóriájára szólaltak meg utoljára a templomok harangjai és csengői ugyanis „*a harangok Rómába mennek*” – a közismert szólás szerint, s legközelebb nagyszombaton szólalnak meg újra. A szertartásra hívogatás ezekben a napokban kerepeléssel történik. Vitnyéden 1953-ig nagypénteken és nagyszombaton csörgettek. Hajnalban, délben és este fából készült csörgetőt vittek végig a falun. Ilyenkor nem aludtak otthon, hanem a templomhoz legközelebb lakó fiú istállójában. Húsvét vasárnap kora reggel énekelve járták végig a falu házait: „*Segillék ezeket a csörgető*

gyerekeket, egy pár tojással, Békaszemű garassal, vagy pedig egy százassal!” A falusiak pedig pénzt és piros tojást adtak nekik ki az ablakon.

(6. dia) A kereplés szokásában nem nehéz felfedezni a gonoszűző zajcsapás ősi szertartásának nyomait. Ugyancsak zajkeltéssel járó szokás volt az ún. pilátusverés, pilátuségetés is. A nagyhét egyik napján, szerdán, csütörtökön vagy pénteken a gyermekek a templomban nagy lármát csaptak, verték a padokat, egyes helyeken a templom ajtaja előtt felhalmozott ládákat, padokat. Néha ezeknek a roncsaiból rakták a máglyát a nagyszombati tűzhöz. A pilátusverésnek eltérő változatai maradtak fenn. Tolna megyében pl. egy deszkára Pilátust ábrázoló emberi alakot rajzoltak, és azt ütötték, verték a gyerekek. A népi magyarázat szerint a Pilátus-verés a zsidók lármázását utánozza Pilátus előtt, vagy a természet hangját (földrengés, égzengés) Krisztus halálakor. Hajdú - Biharban Pilátus macskáját kergették.

Sopronban a reformáció első idejében is szokásos volt, hogy a Júdást – aki Jézust 30 ezüstpénzért elárulta – jelképező szalmabábut ünnepélyesen körülhordozták és megégették. A Pilátus-égetés soproni Júdás-égetéshez hasonló változatai Ausztria és Lengyelország római katolikus lakosságú vidékein is ismertek voltak. Lengyelországban a szalmából vagy rongyból készített Júdás-bábut nagyszerdán, a templom előteréből kiindulva vitték végig a falun, majd a falu végén elégették vagy a vízbe dobták.

Nagypéntek Jézus kereszthalálának emléknapja, a legszigorúbb böjt ideje. A 18. század elején még előfordultak Magyarországon nagypénteki töviskoronás, önostorozó, kereszthordozó körmenetek. Az egyházi hatóságok azonban ezeket a körmeneteket a 18. század közepére általában betiltották. Az iskolák évszázadokon át rendszeresen mutattak be nagypénteki misztériumjátékokat, amelyeket a környék összesereglett népe is megtekintett. A csonkamise után a legtöbb templomban rendeztek passiójátékokat. A szerepek egyes családokban nemzedékről nemzedékre öröklődtek. Nagypéntek éjjelén asszonyok virrasztottak a templomban felállított szent sír körül. Hajdan a szent sír őrzése a cétagok kötelessége volt.

Nagyszombat leglátványosabb vallásos szertartása a feltámadási körmenet.

Feltámadási körmenet (7. dia)

A feltámadási körmenet Jézus Krisztus feltámadásának nem szorosan vett liturgikus ünneplése. Közép-Európában már a 17. századtól jelen van. Magyarországon már 1625-ben megjelent a Pázmány Péter – féle esztergomi rituáléban, szokása ma is él. A feltámadási körmenet kivonul a templomból, és négyszer szentségi áldást ad a celebráns. A föltámadt Krisztus szobrát, az „Alleluja-szobrot” egy „érdemesebb” férfi viszi: Miskén az, aki a passióban

Jézust énekelte; Bácsalmáson, Borotán, Dávodon, Kecelen, Mezőkövesden a bíró, Szilben a harangozó, Hosszúhetényben a kisbíró, Szarvaskőn a templombíró, Nagyörzsönyben a legénybíró. A legtöbb helyen a húsvéti gyertyát is viszik a feltámadási körmenetben. A baldachint és a lámpákat vinni külön tisztség, régebben az Ipoly mentén házassulandó legények vitték. A körmenet végén az Alleluja-szobrot az oltárra vagy külön tartóra helyezik, s ott marad Áldozócsütörtökig. A körmeneten való részvételnek megvoltak az öltözködésben is megnyilvánuló szokásai. Jászladyban és Tápén pl. még a legidősebb asszonyok is fehér ruhában, Bélapátfalván fehér kendőben vettek részt. Városmiskén a 20. sz. elején a leányok derekukra fehér szalagot kötöttek, hajukat kieresztették, Kalocsán viszont bekötött fejjel illett megjelenniük. Mivel a körmenet tömegeket mozgat, 1948 után hatósági engedélyhez kötötték, s ahogy lehetett, akadályozták. 1951-ben mivel nagyszombat április 4-re esett, a püspöki kar elrendelte, hogy a szertatásokat reggel 8-ig, a körmenetet délután 3-ig vagy legkésőbb a felszabadulási ünnepély előtt 1 órával be kell fejezni. 1955-ben a körmenetet délután 4-7 óra között kellett megtartani, s időpontját 5 nappal korábban be kellett jelenteni. 1989 után az útvonalat rendőri biztosítás miatt kell csak bejelenteni.

Nagyszombat estéjén véget ért a negyvennapos böjt. A feltámadási körmenet után a hazatérő családok, legalábbis az utóbbi évszázadban, ünnepélyesen elfogyasztották a húsvéti vacsorát, amely főtt sonkából, főtt tojásból és kenyér helyett süttöt, fonott kalácsból állt.

A húsvét utáni hetet fehérhétnek hívták, amely a fehérvasárnapkal zárult.

(8. dia) A húsvéti szokások közül csak szemezgettem most néhányat, pillanatképként felvillantva. Többnyire olyanokat kiválasztva, amelyekkel Sopron vagy Sopron környékén is találkozhatok.

Gyere hát, súgok Neked egy Titkot ... a Húsvét Titkát ... a halálból a feltámadás ígéretét.

A világ legáltalánosabb igazsága és bizonyossága, hogy a halál olyan hatalom, mellyel nem lehet alkudozni és vitázni, mert mindenben övé az utolsó szó. S mégis húsvét ünnepe ezt az általánosnak vélt igazságot cáfolja meg. Húsvétkor a keresztények éppen azt ünneplik, hogy Isten Szent Fia feltámadásával megtörte értünk a halál hatalmát: nem övé többé az utolsó szó. Jézus élettörténete a Golgotán elszenvedett halálával nem zárult le végképpen, hanem harmadik napon, feltámadásában egy példátlan új kezdettel folytatódik tovább, és mi is erre kaptunk általa ígéretet, lehetőséget.

Készítette: Simonné Prezenszki Erzsébet levéltáros

Én így tanítom ... Levéltár – pedagógiai digitális tananyag